

УДК 343.12:[343.132:343.6]:343.91-058.53

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.126>

ЗАХИСТ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, УЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ)

Пирожкова Ю.В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0003-4644-6270

Верлос Н.В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0003-3598-2721

Мельковський О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0001-8916-5343

Пирожкова Ю.В., Верлос Н.В., Мельковський О.В. Забезпечення прав потерпілих під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань).

У статті розглянуті окремі питання забезпечення прав потерпілих під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). Наголошується, що теоретико-прикладні дослідження сучасної криміналістики сфокусовані на пошуку оптимальної методики розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). Підкреслено, що у структурі кримінальних правопорушень, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), друге місце займають кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я, з них майже третина тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, оскільки групове насильство відрізняється більшою жорстокістю, ніж одиничне, при цьому у всіх кримінальних провадженнях насильницькі злочини неформали вчиняли у групах. При цьому, бракує праць присвячених захисту прав потерпілих під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). Предметом дослідження стали підходи до розуміння механізмів ефективності забезпечення прав та законних інтересів потерпілих, зокрема проана-

лізовано прогалини у законодавстві, що суттєво ускладнюють, а іноді унеможливають їх ефективний захист. Аналіз міжнародних правових принципів і стандартів дозволив виокремити комплекс заходів, за допомогою яких вбачається можливим реалізація підходу, орієнтованого на потерпілого при розслідуванні досліджуваної категорії злочинів: інформованість та надання першочергової правової, соціальної та медичної допомоги (зокрема, надання постраждалим особам інформації стосовно їх процесуальних прав, в тому числі на захист та отримання компенсації, а також можливості звернення до спеціалізованих служб підтримки, надання інформації про заходи, які можуть бути застосовані правоохоронними органами для захисту від залякування); фізичний та психологічний захист потерпілих; спеціальна тактика допиту та мінімізація повторної віктимізації (зокрема, слідчим мають враховуватися вікові та психологічні особливості, стан здоров'я та місце проведення допиту (вдома у потерпілого, у закладі охорони здоров'я, де він проходить лікування або у кабінеті слідчого)); використання аудіовізуальних записів для мінімізації допитів; забезпечення відшкодування шкоди.

Ключові слова: молодь, молодіжне угруповання, молодіжна злочинність, кримінальне правопорушення, злочин, потерпілий, розслідування, захист прав потерпілих, підхід орієнтований на потерпілого.

Pyrozhkova Yu., Verlos N., Melkovskiy O.
Ensuring the rights of victims during the investigation of crimes against life and health committed by members of youth informal groups (associations).

The article addresses specific issues regarding the protection of victims' rights during the investigation of crimes against life and health committed by members of youth informal groups (associations). It emphasizes that modern criminology's theoretical and applied research is focused on finding optimal methods for investigating crimes committed by members of such groups. It is highlighted that in the structure of criminal offenses committed by youth informal groups, crimes against life and health rank second, with nearly one-third involving serious and moderately severe bodily injuries. This is because group violence tends to be more brutal than individual acts, and in all criminal proceedings involving violent crimes, such offenses were committed in groups. There is a noted lack of works dedicated to protecting the rights of victims during the investigation of crimes against life and health committed by members of youth informal groups (associations). The research focuses on understanding the mechanisms that ensure the effective protection of the rights and legitimate interests of victims, analyzing legislative gaps that significantly complicate or even prevent their effective protection. The analysis of international legal principles and standards identified a set of measures that may enable a victim-centered approach in investigating this category of crimes: raising awareness and providing immediate legal, social, and medical assistance (including informing victims of their procedural rights, such as the right to protection and compensation, and access to specialized support services); ensuring physical and psychological protection of victims; employing special interrogation tactics to minimize secondary victimization (investigators should consider the age, psychological condition, health status, and location of the interrogation – whether at the victim's home, healthcare facility, or investigator's office); using audiovisual recordings to reduce the number of interrogations; and ensuring compensation for damages.

Key words: youth, youth group, youth crime, criminal offense, crime, victim, investigation, victim rights protection, victim-centered approach.

Постановка проблеми. Молодіжна злочинність є системним індикатором соціальної напруги у суспільстві. За даними кримінальної статистики, в Україні молоді люди вчиняють понад 50 % усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень, причому лише 6–8 % з них наодинці, інші – у складі групи [1, с. 166]. За

результатами опитування співробітників правоохоронних органів, 88 % вказали на вчинення кримінальних правопорушень групами дітей, зокрема у складі організованих злочинних груп. Понад 80 % жителів середніх і великих міст у віці 14–29 років позиціонують свою приналежність до тих чи інших неформальних молодіжних об'єднань зі схильністю до насильницької кримінальної протиправної діяльності. За офіційними даними МВС України, у країні було помічено у вчиненні кримінальних правопорушень близько 150 агресивно налаштованих рухів, значну кількість з яких становлять «скінхеде». Такі організації формуються поза контролем державних органів, й досить складно визначити їх реальну кількість та чисельність (за оцінками експертів, деструктивні, як до держави, так і її інститутів, неформальні групи в останні роки набули широкого поширення та об'єднали приблизно 55–60 тисяч осіб, у тому числі молодих людей (до 40 %)), а тому не застосовується жодних системних заходів превентивного характеру [2, с. 67]. Досліджуючи зарубіжний досвід розслідування злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), М. Ларкін цілком справедливо наголошує, що об'єднання сучасних молодих людей на ґрунті пропагування ідей, теорій, вірувань, спільного проживання намагаються діяти усупереч усталеним нормам моралі та закону, є гострою проблемою, з якою стикаються правоохоронні органи різних країн світу [3, с. 122]. Зокрема, з 2015 року зростає злочинність серед неповнолітніх та молоді в Норвегії [4]. В Німеччині, згідно з німецькою кримінальною статистикою за 2023 рік, оприлюдненою Міністерством внутрішніх справ Німеччини, на 8,6 відсотка зросла кількість злочинів, скоєних із застосуванням насильства, також наявна тенденція до зростання кількості злочинів, скоєних молоддю [5]. У Канаді нараховується 434 молодіжні банди, які налічують приблизно 7070 членів [6], у Сполучених Штатах відсоток молодіжних угруповань майже вдвічі більший ніж у Канаді [7].

Війна, яка триває в Україні у зв'язку із військовою агресією російської федерації, впливає на емоційний стан та можливості для розвитку молодого покоління, визначаючи світогляд та орієнтири у поведінці. ГО «Аналітичний центр Cedoss» і дослідницькою агенцією Info Sapiens за ініціативи, а також технічної та організаційної підтримки Представництва Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, у 2023 році було проведено дослідження «Вплив війни на молоді в Україні», в якому 82 % молодих людей зазначили втрати через війну. Найпоширеніші втрати від війни – це зниження або втрата доходу (36 %) та погіршення психічного здоров'я (28 %). Крім того, 18 % зазначили розрив сто-

сунків, і стільки ж – розлуку з сім'єю, 16 % – переміщення в інші населені пункти України (власне або членів сім'ї), 14 % – смерть друзів або членів сім'ї, 6 % – пошкодження житла, і стільки ж – отримання травм, пов'язаних з воєнними діями (особисто або членами сім'ї) [8], що є додатковими факторами можливої активізації проявів агресії молодих людей.

Зауважимо також, що вченими-кримінологами (зокрема, дослідження Агапової К., Єнікєєва М., Пилипась В. та ін.) акцентується увага на тому, що у структурі кримінальних правопорушень, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), друге місце займають кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я, з них майже третина тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, оскільки групове насильство відрізняється більшою жорстокістю, ніж одиничне, при цьому у всіх кримінальних провадженнях насильницькі злочини неформали вчиняли у групах, які в 43 % випадків становили до 5 членів, у 52 % випадків – до 10 членів, у 5 % випадків – понад 10 членів [9, с. 227]. Наведені дані переконують, що дослідження особливостей розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), є актуальним.

Метою дослідження є висвітлення та узагальнення принципів *victim-oriented approach* (підходу, орієнтованого на потерпілого) як моделі забезпечення прав потерпілих під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань).

Стан опрацювання проблематики. Проведені дослідження дозволяють акцентувати увагу на тому, що проблематика агресивної та деструктивної поведінки молоді як головного «резерву» дорослої злочинності, завжди була предметом міждисциплінарних наукових розробок вітчизняних та зарубіжних вчених-соціологів (зокрема, дослідження соціального самопочуття молоді, молодіжна субкультура, девіантна поведінка в молодіжному середовищі, злочинні молодіжні угруповання у вісімдесятих роках двадцятого століття з'являються та закріплюються в межах соціології молоді – роботи В. Єрьоміна, Г. Забрянського, В. Ліванова, Л. Рубіна, І. Сундієва, Ф. Шерегі. Зазначена тенденція зберігається і до сьогодні у працях О. Балакірієва, М. Головахи, М. Головатого, О. Іванова, Л. Сохань та ін.). Психологічні детермінанти злочинної поведінки молоді розробляють М. Бондзик, М. Бойко, М. Гемелей, Ю. Липка, В. Павелков, Дж. Слоттерс, Н. Фергюсон та ін. Кримінологічному аналізу особистості злочинця молодіжного віку та пошуку шляхів удосконалення заходів запобігання злочинів, що вчиняються молодіж-

ними угрупованнями присвячені роботи П. Агапова, К. Агапової, Ю. Антонян, В. Бабакіна, А. Бабенко, М. Гемелей, С. Денисова, В. Сокурєнко, А. Слободянюка та ін. Теоретико-прикладні дослідження сучасної криміналістики також сфокусовані на пошуку оптимальної методики розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) – роботи В. Боярова, О. Кириченка, М. Ларкіна, А. Масалітіна, О. Мельковського та ін.

Напрацювання зазначених авторів містять низку положень і висновків, які прямо чи опосередковано стосуються окремих аспектів кримінальної протиправності молоді та створюють значне теоретичне підґрунтя для подальших досліджень. При цьому, не зважаючи на розмаїття наукових праць, не применшуючи здобутки їх авторів, бракує праць, присвячених захисту прав потерпілих під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), що слід визнати суттєвим недоліком, враховуючи сучасні потреби слідчої практики.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку нашої держави, необхідно зауважити, що однією з вимог до кримінального процесуального законодавства є його функціональна спроможність бути реальним процедурним механізмом попередження негативних наслідків кримінальної процедури для потерпілого [10, с. 69]. Сучасний розвиток правничої науки характеризується тенденціями, які, як цілком справедливо наголошують І. Антюк, Д. Клепка, А. Крижановський, О. Новіков, С. Сорока, А. Хоцька, О. Щиголь, наразі спостерігаються у кримінальному процесі: поступовим переходом від обвинувального характеру кримінального провадження, де вся увага сфокусована на підозрюваному/обвинуваченому, до компенсаційного характеру, який передбачає, що саме потерпілий та його права і свободи є пріоритетними (окремі науковці навіть пропонують виокремити самостійну засаду кримінального провадження – процесуальний віктиміоцентризм, змістом якої є закріплення механізмів якнайкращого забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у ході здійснення кримінального провадження) [11, с. 184], акцентують увагу на необхідності реалізації принципів «потерпіло-орієнтованого» підходу в кримінальному правосудді та комплекс заходів для його реалізації, зокрема, при розслідуванні воєнних кримінальних правопорушень [12, с. 260]. Останнім часом також відбувається активізація дисертаційних досліджень, присвячених зазначеній проблематиці (роботи С. Абламського, М. Демури, М. Гошовського, Н. Глинської, Д. Клепки, О. Кучинської, О. Новікова та ін.). Враховуючи специфіку злочинів, що вчиня-

ються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) проти життя та здоров'я особи, розглянемо рекомендації, розроблені міжнародними та національними інституціями, науковцями, юристами, які можуть стати базисом для формування підходу, орієнтованого на потерпілого, що дозволить ліквідувати диспропорцію обсягів процесуальних прав потерпілого та обвинуваченого при розслідуванні злочинів зазначеної категорії.

Не занурюючись у детальний аналіз підходів до розуміння механізмів ефективності забезпечення прав та законних інтересів потерпілого, зазначимо, що ознайомлення із науковою (юридичною) літературою демонструє інтерес вчених до зазначеної проблематики, увага яких традиційно фокусується на аналізі недоліків у частині їх забезпечення (дослідження І. Антюка, М. Буртового, О. Булейко, О. Дубович, А. Крижановського, Т. Лукашкіної, І. Мудрак, В. Нор, О. Соловійової, С. Сороки, А. Шияна та ін.). Серед найбільш суттєвих прогалин у законодавстві, що суттєво ускладнюють, а іноді унеможливають ефективний захист прав потерпілого визнаються:

- відсутність чітко врегульованої процедури визнання особи потерпілою у рамках кримінального провадження, що ускладнює набуття особою відповідного процесуального захисту з метою своїх прав та законних інтересів, ситуації відмови фактичним потерпілим у визнанні їх потерпілими у рамках кримінального провадження через невідповідність встановленим критеріям [13, с. 201];

- формальний характер прав потерпілого (так, видається цілком слушним зауваження С. Сороки, А. Крижановського, які зазначають, що хоча потерпілому і вручають пам'ятку про процесуальні права та обов'язки, але потерпілі не завжди користуються своїми правами [14]);

- відсутність професійного адвоката, що впливає на активність потерпілих щодо захисту своїх прав (вважаємо за доцільне підтримати позицію В. Нора, який зазначає, що оплату послуг адвоката (представника потерпілого) доцільно покласти на засудженого або на особу, стосовно якої кримінальне провадження закрито за nereабілітувальними підставами, а якщо вони малозабезпечені - на державу. Реалізація цієї пропозиції у законодавстві розширить можливості потерпілого – жертви злочину – захистити свої права, порушені злочинцем. У разі необхідності потерпілому слід надати соціальну допомогу, оскільки він повинен мати доступ до спеціальних систем підтримки (медичної, соціальної, психологічної допомоги [15]);

- дисбаланс у питанні збору доказів (поділяємо позицію О. Щиголь, що поза увагою законодавця залишається питання пошуку та збо-

ру потерпілим доказів, які згодом можуть бути подані на підставі п. 3 ч. 1 ст. 56 КПК України. Наразі у КПК України центральними суб'єктами збирання доказів є саме органи досудового розслідування [16, с. 290-291].

Зважаючи на незворотність європейського курсу України, отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС, варто звернути увагу на європейські стандарти виміру прав потерпілих, що можуть стати орієнтиром як для удосконалення вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, так і слідчої практики при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). Передусім зауважимо на ключових пріоритетах задекларованих у Стратегії ЄС щодо прав потерпілих (2020–2025), серед яких: 1) ефективна комунікація з потерпілими та безпечне середовище для повідомлення про злочини; 2) покращення підтримки та захисту найбільш уразливих потерпілих; 3) кращі можливості потерпілих у питанні виплати компенсації; 4) зміцнення співпраці та координації між усіма відповідними учасниками/цями та 5) посилення міжнародного виміру прав потерпілих [17]. Основними документами, що містять міжнародні стандарти фізичного та психологічного захисту потерпілих, є: Директива 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року (надалі – Директива), що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту постраждалих від злочинів і замінює Рамкове рішення Ради 2001/220/ЗНА (Директива про права потерпілих) – передбачає право на доступ до інформації, право на підтримку та захист відповідно до індивідуальних потреб потерпілих, а також комплекс процесуальних прав; Директива Ради 2004/80/ЄС від 29 квітня 2004 року щодо компенсації постраждалим від злочинів (Директива про компенсацію), Директива 2011/99/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про Європейський захисний ордер та рекомендація Rec (2005) 9 комітету міністрів ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям від 20.04.2005.

У контексті даної проблематики, перш за все зупинимось на аналізі цінних положень Директиви для взаємодії з потерпілим під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань): право на отримання інформації з першого контакту з компетентним органом задля забезпечення можливості користуватися правами, зокрема надання основної інформації про доступ до медичної підтримки, будь-якої фахової підтримки, в тому числі психологічної підтримки та альтернативного житла (ст. 4), право на доступ до служб підтрим-

ки постраждалих та підтримку служб підтримки постраждалих: інформаційну, консультаційну, емоційну (ст.ст. 8, 9), права у разі прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 11), право на гарантії в контексті послуг відновного правосуддя (ст. 12), право на захист, в тому числі від вторинної та повторної віктимізації, від залякування та помсти, у тому числі від ризику емоційної чи психологічної шкоди, а також для захисту гідності постраждалих під час допиту та надання свідчень (ст. 18), право уникати контакту між постраждалою особою та правопорушником (ст. 19). Особливу увагу слід зосередити на правилах захисту потерпілих, передбачених ст. 20 Директиви: забезпечення проведення опитування постраждалих без невинувинуваної затримки після того, як скарга щодо кримінального правопорушення була подана до компетентного органу; кількість допитів постраждалих повинна бути зведена до мінімуму, а допити проводяться лише тоді, коли це вкрай необхідно для цілей кримінального розслідування; медичні огляди повинні бути зведені до мінімуму та проводитися лише у випадках, коли це вкрай необхідно для цілей кримінального провадження. Зазначені правила повинні бути дотримані правоохоронними органами при взаємодії з потерпілими при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань).

Крім того, нові контури цілісного підходу до прав потерпілих в контексті подальшого розвитку та розширення прав потерпілих та послуг для них поза межами кримінального провадження, сформульовані у Рекомендації CM/Rec(2023)2 Комітету міністрів державам-членам щодо прав, послуг і підтримки жертв злочинів, яку було прийнято Комітетом міністрів 15 березня 2023 р. на 1460-му засіданні заступників міністрів, в якій наголошено на важливості забезпечення індивідуальної оцінки жертв злочинів, яка повинна, зокрема, враховувати особисті характеристики потерпілого, вид або характер злочину та обставини його вчинення, з метою визначення конкретних потреб у захисті та питань ефективності процесуальних засобів щодо конкретного потерпілого (ст. 4), та визначено фундаментальні права жертв кримінальних правопорушень [18].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що розслідування злочинів проти життя та здоров'я, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), має бути зорієнтовано, насамперед, на забезпечення прав та законних інтересів потерпілого. Аналіз міжнародних правових принципів і стандартів дозволяє виокремити комплекс заходів за допомогою яких вбачається можливим реалізація зазначеного підходу: інформованість та

надання першочергової правової, соціальної та медичної допомоги (зокрема, надання постражданим особам інформації стосовно їх процесуальних прав, зокрема на захист та отримання компенсації, а також можливості звернення до спеціалізованих служб підтримки, надання інформації про заходи, які можуть бути застосовані правоохоронними органами для захисту від залякування); фізичний та психологічний захист потерпілих; спеціальна тактика допиту та мінімізація повторної віктимізації (зокрема, слідчим мають враховуватися вікові та психологічні особливості, стан здоров'я та місце проведення допиту (вдома у потерпілого, у закладі охорони здоров'я, де він проходить лікування або у кабінеті слідчого)); використання аудіовізуальних записів для мінімізації допитів; забезпечення відшкодування шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 166.
2. Вербенський М.Г., Кулик О.Г., Наумова І.В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції: 2020 рік: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 145 с.
3. Ларкін М.О. Зарубіжний досвід розслідування злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. С. 121–126.
4. Злочинність у Норвегії – яка статистика. URL: <https://wataha.no/uk/2019/09/05/przestepczosc-w-norwegii-jak-wygladaja-statystyki>.
5. Німеччині зросла злочинність. Винні біженці? URL: <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-zrosła-zlocinnist-vinni-bizenci/a-68779536>.
6. Youth Gangs. URL: <https://cjr.ufv.ca/wp-content/uploads/2015/03/Youth-Gangs.pdf>.
7. Youth gangs in Canada: What do we know? URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/gngs-cnd/index-en.aspx> Youth gangs in Canada: What do we know? URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/gngs-cnd/index-en.aspx>.
8. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-04>.
9. Агапова К.В. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє кримінальні пра-

- вопорушення у складі молодіжних угруповань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 224–228.
10. Єдність судової практики у вимірі стандартів якості кримінального процесуального законодавства України: монографія / за заг. ред. О.Г. Шило; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса. Харків: Право, 2021. 351 с.
  11. Щиголь О.В. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. *Юридичний вісник*. Одеса: Гельветика. 2021. № 2. С. 177–185.
  12. Клепка Д., Новіков О. Питання забезпечення прав потерпілих під час розслідування воєнних злочинів. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 253–263.
  13. Антюк І.П., Хоцька А.А. Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. *Наукові записки. Серія Право | SCIENTIFIC NOTES. SERIES: LAW*. Випуск 16. 2024. С. 198–203.
  14. Сорока С.О., Крижановський А.С. Захист прав потерпілого під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. Випуск 23. С. 114–122.
  15. Нор В.Т. Удосконалення процесуального статусу потерпілого від злочину та системи гарантій захисту його прав і законних інтересів. URL: <http://radnuk.info/component/content/article/24955>.
  16. Щиголь О. Забезпечення прав потерпілого на збирання та подання доказів під час досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 289–295.
  17. Стратегія ЄС щодо прав потерпілих (2020–2025). URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/09>.
  18. Recommendation CM/Rec(2023)2 of the Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime (Adopted by the Committee of Ministers on 15 March 2023 at the 1460th meeting of the Ministers' Deputies). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680aa8263&fbclid=IwAR2eBQNk1IN0BUVfH5qGRjYWncFuUM9ACqKQnGmDV9s5Vi_XQNpRy88sXCw.